

SEMIOTIKA: GENEZA, STATUS, PERSPEKTIVE

Kada se pregleda lista tema o kojima se razgovaralo na poslednjoj značajnijoj smotri semiotičkih istraživanja prošle godine u svetu (*North American Semiotics Solloquium* održan od 28. do 30. jula 1975. godine u okviru letnje škole Lingvističkog društva Amerike: *Linguistic Institute*, University of South Florida, Tampa, Florida, SAD) može se u dobroj meri dobiti uvid u stepen interdisciplinarnosti istraživačkog zahvata i interesovanja ove discipline koju je, recimo i to, zaista teško lokalizovati na precizno omeđeno tlo angažovanja, i da ovo pri tom bude određeno i završenim spiskom koprusa koji se potencijalno nude da budu eksponirani pažnji posmatrača: *Semiotika i lingvistika; Semiotika i logika; Semiotika i verbalne umetnosti; Semiotika i vizuelne umetnosti; Semiotika i muzika; Semiotika medicina; Semiotika i arhitektura; Semiotika i spektakl; Semiotika i teatar; Semiotika i kultura; Semiotika i filozofija jezika; Peirceova teorija znakova*. Podatak da su u okviru pomenute letnje škole organizovani čak i posebni kursevi iz *opšte semiotike, istorije semiotike i lingvistike, semiotike filma, semiotike reproduktivnih umetnosti* (engl. *performing arts*) i *kinemike* (engl. *kinesics*) upotpunjuje delimično sud o raznorodnosti i interdisciplinarnosti istraživačkog angažovanja ove, tek u poslednjih nekoliko decenija osamostaljene discipline.

Bavljenje znakom u funkciji sporazumevanja, kao sadržaj, ispitivanja, neminovno nameće mnogosmernost istraživačkog interesovanja, a ova se određuje sumom domena ljudskih aktivnosti u kojima proces sporazumevanja biva realizovan u nekoj od svojih potencijalnih funkcija odnosno u nekom od ostvarljivih kodnih vidova, i potencijalnih domena odnosno kodnih vidova ne-ljudskih aktivnosti u ovim procesima. Otuda napr. i globalna distinkcija unutar semiotičkih istraživanja koju manifestuje terminološka opozicija tipa: *antroposemiotika (zoosemiotika) endosemiotika* i sl., a zatim i, za neupućene čudne, distinkcije u okviru inventara mogućih izvora poruke u komunikativnom procesu: *neorganski objekti (prirodni/artificalni) (organski objekti (vanzemaljski/zemaljski: homo sapiens — ostali organizmi) itd.* Ovde među evidentiranim činjenicama od naučne realnosti (a koje su, budući hipoteze, donedavno uzbuđivale zainteresovane kao elementi naučne fantastike) treba podsetiti i na danas već veoma aktuelnu naučnu pretpostavku da postoji mogućnost sporazumevanja i sa vanzemaljskim izvorima poruke (živim ili ne), te i na sve implikacije ovoga saznanja (u prvom redu one semiotičke i lingvističke, ali i biološke, psihološke, sociološke, filozofske i druge). U kontekstu ovakvih razmišljanja ništa manje nije uzbuđljivo ni otkriće *genetskog koda* (posle ljudskog govora, kažu, najsloženijeg i najsavršenijeg znakovnog sistema za koji znamo), kao sistema kauzalnih koreliranja bihemijskih konstelacija u molekulima gena sa infinitnim nizom potencijalnih psihofizičkih obeležja u filogenetskom i ontogenetskom ponašanju ljudskog (živog) organizma.

Prethodne napomene već nagoveštavaju nekoherentnost i diskontinuiranost misaonih aktivnosti u istoriji nauke uopšte, a posebno filozofije, logike i lingvistike (zatim medicine i muzikologije) koje određujemo kao verovatne ili realne korene semiotičkih istraživanja, pa i semiotike kao discipline. Među izvoristima misli novijeg vremena (a za naš problem to su 19. i 20. vek) na začetke semiotičkih istraživanja upućuju dva žarišta (koja uz to, izgleda, ne korespondiraju direktno), jedno evropsko — lingvističko, drugo američko — filozofsko. To su, ujedno, i dva formulisana »strukturalistička« videnja sveta kao skupa organizovanih sistema značajnih entiteta (u vreme kada pojam *strukture* i u prirodnim naukama kao što su fizika i biologija počinje zauzimati počasno mesto među drugim relevantnim polazišnim određenjima): (1) rodonačelnik evropskog lingvističkog strukturalizma, Ferdinand de Saussure (*Cours de linguistique générale*, 1916); (2) američki filosof pragmatizma Charles Sanders Peirce (*On a New list of Categories*, 1867, najveći deo tekstova ovog autora, posebno onih o semiotičkoj problematici, još uvek

je u rukopisu, neobjavljen). Istovremeno, kao neformulisan i neproklamovan začetak stoje i, hronološki neuporedivo starije, tradicije: (3) antička grčka filozofska (i logička), a posebno stoička rezonovanja o jeziku i znaku i ustanovljenje dihotomije između forme i značenja, »oznake« i »označenog« (grč. *semeion — semainon/semainomenon*, a u terminološkom sistemu F. de Saussurea *signe — signifiant/signifié*), a zatim i diskusija *analogista i anomalista* o (ne) motivisanosti jezičkog znaka u koju, direktno ili indirektno, zahvata gotovo sva antička grčka glotologija, (4) simptomatologija — oblast dijagnostičkih ispitivanja sistematskih korelacija između spoljnih manifestacija bolesti, kao značajnih obeležja, znakova, i stvarnih unutrašnjih promena (poremećaja) u organizmu — u antičkoj grčkoj medicini. U ishodu zaključivanja o ovom delu problematike nameće se zaključak da su izvorista semiotike u trima disciplinama: filozofiji odnosno logici, medicini i lingvistici (po nekim, međutim, još nedovoljno proverenim indicijama, kao potencijalno četvrta izvorista disciplina pomalja se srednjovekovna muzikologija, zapravo onaj njen deo koji proučava sisteme muzičke notacije).

Nagoveštaj diskontinuiteta antičkih izvorista semiotičkih istraživanja prema aktuelnom trenutku (i njegovim počecima sa Ch. S. Peirceom i F. de Saussureom), zapravo, biva eliminisan uvodenjem u razmatranje podataka o tome da se na stoičku, platonovsku i aristotelovsku antičku filozofsku tradiciju razmišljanja o znaku na svoj način, naslanjaju srednjovekovna spekulativna gramatika, logika i retorika (up. npr. iscrpnu studiju o *modistima*: G. L. Bursill-Hall, *Speculative Grammars of the Middle Ages. The Doctrine of partes orationis of the Modistae*, Mouton, The Hague-Paris, 1971), a potom, u svom hronološkom i misaonom sledu, Leibniz i britanski empiristi (posebno John Locke za kojeg se, između ostalog, tvrdi i da je »vaskrsao« stari stoički termin za disciplinu koja se bavi znakom, te je, na neki način, i »rekonstruisao« semiotiku i lingvistiku kao nauke u: *Essay Concerning Humane Understanding*, 1690), francuski racionalisti (naročito Descartes) i Port-Royal (A. Arnold, C. Lancelot, *Grammaire générale et raisonnée*, 1660) itd., te, konačno, Charles Sanders Peirce (kojeg je tek u novije vreme gotovo »otkrio« R. Jakobson) i njegov, u stvari prvi poznati program semiotike kao univerzalne nauke o znakovima (*On a New List of Categories*, 1867) (ovde, čini se, stoji podsećanje na poznatu tvrdnju da se čitava istorija lingvistike i semiotike svode na istoriju njihovog emancipovanja od filozofije). Nesumnjivo je pri tom, mada izgleda paradoksalno, da je kontinuitet celokupne filozofske misli o ovim problemima (pa i one antičke, evropske) našao presudnoga odraza upravo kod Ch. S. Peircea (preko njega, naravno, i u američkoj semiotici danas), dok je veza sa pomenutim, primarno evropskim tradicijama, kod F. de Saussurea (i u evropskom delu same semiotike) neuporedivo manje direktna. Nije otud za čuđenje ni podatak da je prvi (i prvi) organizator semiotike kao samostalne naučne discipline, i njen prvi sistematski istraživač Charles Morris (*Foundations of the Theory of Signs*, 1938), takođe Amerikanac, i takođe filosof (uneo, između ostalog, u istraživanja u oblasti znakova i poznatu distinkciju discipline: *pragmatika (sintaksa) semantika* od kojih se prvom bavio i sam, a poslednje dve su kasnije izučavali predstavnici logičkog empirizma. R. Carnap i A. Tarski). To sve nameće utisak i da distinkcija evropskog, sosiropskog prema američkom, blumfildovskom, tipu lingvističkog strukturalizma zadržava pravo posezanja i u druge domene intelektualnog angažovanja 20. veka, pa, iz istih razloga, i u semiotiku (ovo u izvesnoj meri biva podržavano i podatkom o poznanstvu i direktnom kontaktu Ch. Morrisa sa L. Bloomfieldom).

Istovremeno, međutim, sasvim neovisno od tokova o kojima je bilo reči, i mimo filozofskih semiotičkih preokupacija, svoju nauku o znaku razvijala je, spontano, i medicina (pošavši,

naravno, od svojih antičkih prapočetaka) ispitujući, u stvari, u dijagnostičke svrhe za nju oduvek presudno relevantne fenomene u oblasti *simptoma* (nagoveštaji prvih pokušaja međusobnog kontaktiranja kliničkih semiotičara sa preostalim delom istraživača komunikativnih znakova pojavili su se tek u poslednjih nekoliko godina).

Odsustvo direktnog korespondiranja naučnih početaka semiotike u SAD i Evropi reflektuje i nesaglasnost terminoloških opredeljenja prilikom izbora neposrednih leksičkih solucija kojima se naučna preokupacija znakom, kao disciplina, denotira. Tako su npr. dva dominantna rešenja danas: (1) *semiotika* (sadašnja engl. verzija termina *semiotics* nastala je od prvobitnog *semiotic* analogijom prema *phonetics, semantics, linguistics, cybernetics* i sl.; ovaj tip rešenja popularisao je Ch. S. Peirce oslovnjen na odgovarajuću praksu J. Locke u *Essay Concerning Human Understanding* iz 1690. godine, a očigledno je antičkog grčkog porekla, od stoičkog *semiotike*, mada se, kažu, pominjao i u srednjovekovnoj muzičkoj notaciji, u sličnoj verziji); (2) *semilogija* (fran. *sémiologie*, sa osloncem na grčko *semeion* = znak, afirmisao je F. de Saussure u *Cours de linguistique générale*, 1916, mada ga pominje i ranije). Ponikli na engleskom (1) i francuskom (2) govornom području, a danas u punoj meri (u raznim verzijama i adaptacijama) i internacionalni, ova dva termina lepo ilustruju (pa i produžuju) pominjanu podvojenost američke i evropske nauke o znaku u njenom stvarnom početku. Ovde treba skrenuti pažnju i na tendenciju da verzije oslonjene na engl. varijantu termina ipak prevagnu, dok se verzije oslonjene na soluciju fran. jezika uglavnom održavaju samo na romanskom govornom području (tako npr. i u francusko govorno područje prodire adaptacija tipa *sémiologie*, a i oficijelno internacionalno glasilo *Međunarodne semiotičke organizacije* nosi naziv *Semiotica*). O ovome sudi i P. Guiraud: »... reči *semilogija* i *semiotika* pokrivaju danas jednu istu disciplinu, samo što Evropljani upotrebljavaju prvi a amerikanci drugi od ovih izraza«.

Biheviorističko-pragmatistički supstrat u intelektualnoj klimi SAD-a u prvoj polovini ovog veka uslovio je i neke izrazite razlike u angažovanju američkih semiotičara u odnosu na one evropske. Tako je npr. dominantno (i u osnovi biheviorističko) interesovanje za *etologiju* (opštu nauku o ponašanju živih organizama, posebno životinjskih, engl. *ethology*) rezultiralo intenzivnim istraživanjima, i zasnivanjem *zoosemiotike* (sam termin je uveo Th. A. Sebeog, ali se ovaj u dobroj meri interferira sa terminom *biosemiotika*), dok je, opet, i osnivač naučne semiotike Ch. Morris, neposredno i obrazovan u biheviorističkoj i pragmatističkoj intelektualnoj sredini (pri tome je, još uvek, u

izvesnoj meri ostalo nejasno da li je Morris zaista čitao Peircea pre izdavanja svog proklamativnoga spisa *Foundations of the Theory of Signs* 1938. godine). Stoga nije za čuđenje ni zapažanje da je američka semiotika, bar u početku, neuporedivo manje lingvistička (pa i strukturalistička) nego evropska.

U isto vreme, izrazito strukturalistička atmosfera u intelektualnoj klimi evropskog naučnog interesovanja rezultiraće pojavom nekoliko u osnovi sosirovskih (a to znači i lingvističkih) žarišta semiotičkih istraživanja (ne treba pri tom zaboraviti da je osnivač strukturalne lingvistike i začetnik semiotike u Evropi isti čovek, a pri tom i lingvisti). Npr.: u Skandinaviji Louis Hjelmslev i njegova *glosematika*, u Francuskoj Emile Benveniste, u Belgiji Eric Buyssens i dr. formiraju je i jaki centri ovih istraživanja: u Francuskoj (npr. Roland Barthes, Georges Mounin. A. J. Greimas, Julia Kristeva i dr.), u SSSR-u škola ruskog formalizma (up. knjigu: V. N. Vološinov, *Marxizm and the Philosophy of Language*, Seminar Press, New York, 1974., na ruskom jeziku objavljenu 1929. godine i danas, na žalost, nedostupnu; za nju se tvrdi da ju je, verovatno, sam Bahtin napisao, a smatraju je »prvom sovjetskom prolegomenom semiotike«), te u novije vreme, neposredno naslonjen na ovu tradiciju, već poznati centar u Tartuu i autori M. Ju. Lotman, V. V. Ivanov, V. N. Toporov i drugi (v. npr. već znameniti programski tekst grupe autora: *Theses on the Structural Study of Cultures (As Applied to Slavic Texts)*, *The Tell-Tale Sign*, 57-83, a i periodičnu publikaciju *Semiotičke Trudy po znakovom systemam*, Tartu, 1964—), u Poljskoj, grupa logičara angažovanih u semiotičkim istraživanjima (u novije vreme kao tipičan reprezentant ove grupe pojavljuje se J. Pelc), u Italiji srećemo raznovrsne orijentacije koje objedinjuje kulturolog, komunikolog i semiotičar Umberto Eco. Sasvim posebno, stoje unekoliko nezavisne tradicije koje čine (1) logičari empiristi (»bečki krug«), a posebno Rudolf Carnap, i (2) Ernst Cassirer (*Philosophie der symbolischen Formen*, II-III) koji, zajedno, čine i najčvršće elemente intelektualnih spona između SAD-a i Evrope polovinom ovoga veka.

Današnja lista zemalja koje, u svetskim relacijama, unose značajniji podsticaj u semiotička istraživanja nije mali. Osim već pominjanih, vodećih centara (SAD, Francuska, SSSR, Poljska, Italija) tu su npr. i: Belgija, Bugarska, Čehoslovačka, Kanada, Izrael, Mađarska, Rumunija, Skandinavske zemlje, SR Nemačka, DR Nemačka, Španija, Švajcarska, V. Britanija i druge. Uz to, postoji i zajednička organizacija *International Association for Semiotic Studies* (1969—) koja izdaje i svoju periodičnu publikaciju *Semiotica* i u čijoj se organizaciji priprema i monumentalno delo *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*.

Sve ovo, naravno, ne znači da se u okviru semiotike danas jasno izdvajaju dve monolitne metodološko-teorijske orijentacije, kao američka i evropska semiotika. Naprotiv, i u okviru ovih, u začetku različitih i (samo) u početku direktno nepovezanih pristupa istim fenomenima daju se uočiti kontradikcije čak i principskog značaja. Vrlo ilustrativan u ovom smislu je primer kolebanja prilikom definisanja statusa semiotike i domišljanje Rolanda Barthesa (*Éléments de sémiologie*, 1964) koji se suprotstavlja F. de Saussureovom poimanju semiotike kao opšte nauke o znakovima (bez obzira na njihovu supstancu) pri čemu bi lingvistika bila »samo deo te opšte nauke«. Roland Barthes (gotovo jeretički) ističe postavku o semilogiji kao delu lingvistike, a služi se u prvom redu argumentima da je jezik jedini sistem znakova od opštosti, pri čemu se »svaki semiotički sistem prepliće s jezikom« kao svojevrsnim univerzalnim (i nužnim) komunikativnim posrednikom (uz to je prirodni ljudski jezik i jedini semiotički sistem koji može govoriti o samom sebi). Svakako da u odlučivanju o konačnom statusu i međusobnom odnosu ovih dveju disciplina može biti i nedoumica i kolebanja, no pri tom se nipošto ne smeju zaboraviti neki lingvistički aksiomi koji se nalaze u tesnom sledu impliciranja: (1) Jezik se danas ne definiše samo kao sistem znakova sa društvenom funkcijom sporazumevanja. (2) Funkcija komunikativnog instrumenta nije i isključiva funkcija jezika. (3) Lingvistika se ne definiše samo kao nauka o jezičkom znaku. (4) Jezik ne može biti shvaćen ni kao objekt isključivo semiotičkog istraživanja. U kontekstu ovakvih i sličnih razmišljanja možda bi u ovom trenutku najkorektnije bilo reći da se lingvistika, kao autonomna naučna disciplina, uključuje u semiotička istraživanja u onom delu svoga angažovanja kada ispituje ljudski, prirodni jezik kao sistemski organizovan skup apstraktnih entiteta iskorišćenih u sintagmatskim organizacijama procesa sporazumevanja, pri čemu, dabome, ovakve formulacije ne bi smele sadržavati implikacije ugrožavanja samostalnosti, posebnosti ili naučnosti jedne od njih, niti bi u bilo kom stepenu bilo razumno insistirati na generalnoj hijerarhizaciji naučnog statusa ovih dveju disciplina. Odgovarajuća svrstavanja se, dakle, mogu sprovesti samo u odnosu na segment naučnog angažovanja lingvistike i semiotike, a u tom slučaju se, naravno, Saussureova (što je u krajnjoj instanci i Morrisova) koncepcija, iz navedenih razloga, čini neuporedivo prihvatljivijom, racionalnijom i pogodnijom. Dodajmo tome da su upravo u novije vreme tipični objekti semiotičkih istraživanja znakovni sistemi po organizaciji i funkcionisanju krajnje drugačiji od jezika, pa daljem argumentisanju,

pol kle: SA MARIONETOM, ulje na platnu

čini se, neće više biti nužno obezbeđivati rezervnoga prostora. Stoga bismo i semiotiku pre definisali kao svojevrsnu međunauku nego kao nadnauku (dabogme, da nadnaukom u ovom smislu nećemo smatrati ni lingvistiku) što bi uglavnom odgovaralo i Morrisovom viđenju semiotike kao organona nauka (termin translingvistika R. Barthesa treba, naprotiv, shvatiti u suprotnom smislu koji lingvistiku stavlja u sasvim specifičan nadređen položaj). Prema tome, naučni status semiotike određuje se istovremenim multidisciplinarnim prožimanjima sa različitim domenima čovekove analitičke aktivnosti, pa i onim lingvističkim: »Semiotika stoji u dvostrukom odnosu prema naukama: ona je i nauka među naukama i instrument nauke. Značaj semiotike kao nauke leži u činjenici da ova predstavlja korak ka ujedinjavanju nauke, pošto pruža osnovne svakojoj specijalnoj nauci o značima, kao što su lingvistika, logika, matematika, retorika i (do izvesnog stepena, bar) estetika«. (Ch. Morris, *Osnove teorije o značima*, 18).

Semiotika, međutim, još uvek nije dala konačne odgovore ni na neka druga bazična pitanja iz svog delokruga (niti je i konačnu listu i prioritet problema uspostavila). Tako npr. nisu utvrđene invarijantne vrste znakova koje se indukciju iz inventara poznatih (i potencijalnih) komunikativnih znakovnih sistema. Či ni se da je do ovog trenutka dovoljan stepen stabilnosti i opštosti pokazala lista koju, evidentirajući i različite pristupe ovoj problematici, konstatuje Thomas A. Sebeok (*Cuurent Trends in Linguistics*, 244-246): *signal* (stimulus za automatsku akciju, mehanički ili konvencionalan znak sa unapred predviđenim odgovorom), *symptom* (pokazuje nekonvencionalnu, automatsku i prirodnu vezu između oznake i označenog i indikativnog je tipa), *slika (icon)* (funkcioniše na bazi sličnosti oznake i označenog), *indeks* (upućivački, deiktički znak), *simbol* (konvencionalan znak), *ime* (služi individualnoj identifikaciji).

Kako je obično razgranavanje jedne nauke pouzdan indikator njene samostalnosti, a u metodološkom i teorijskom smislu bar nužnog minimuma izgrađenosti i zrelosti, te je, ujedno, i pokazatelj motivisanosti opstojanja istraživačkih napora koji tu naučnu disciplinu čine, vredi pogledati, u skici, (i bez pretenzija na iscrpnost ili konačnost listu termina (čija značenja često i nisu dovoljno precizno razgraničena) pomoću kojih se pojedine grane semiotike danas određuju: (po stepenu opštosti i vrsti zahvata u predmet i problematiku, pa i po cilju istraživanja:) *opšta/deskriptivna/čista/primenjena semiotika; semantika/sintaksa/pragmatika*; (prema prirodi domena koji se istražuje:) *antroposemiotika/biosemiotika/zoosemiotika; semiotika artificalnih kodova; endosemiotika; semiotika vizuelnih komunikacija/semiotika verbalnih komunikacija/semiotika hemijskih komunikacija/semiotika taktilnih komunikacija/proksemika/kinemika; etnosemiotika/sociosemiotika/antroposemiotika; klinička (medicinska) semiotika/semiotika normativnih delatnosti/semiotika mass media/semiotika kulture/semiotika estetičkih poruka/semiotika umetnosti; semiotika vizuelnih umetnosti/semiotika reproduktivnih umetnosti; semiotika muzike/semiotika arhitekture/semiotika teatra/semiotika spektakla/semiotika literature/semiotika kulturnih kodova* itd.

Prvobitno ponicala kao disciplina o znakovima u funkciji instrumenta sporazumevanja, ili bar kao njen nagoveštaj, semiotika danas funkcira kao opšta, interdisciplinarna nauka (ili — međunauka) sa mnogostrukim domenima angažovanja i raznorodnim metodološkim procedurama. Uz to, ona sve više postaje nauka o sporazumevanju uopšte, dakle — komunikologija, sa pitanjima koja pojmovi *znak*, *poruka* i *sporazumevanje* potencijalno uključuju i sa svim implikacijama koje donosi poimanje sveta kao univerzuma segmentovanog na organizovane skupove sistemski sređenih a signifikantnih entiteta.

Pošto ni redukovana bibliografija radova relevantnih za semiotička istraživanja ne bi mogla biti kratka, a da bude korektna, mi ćemo, u ovoj prilici, ponuditi samo jednu upućivačku (dakle praktičnu), a opštu i aktuelnu (pa, pored ličnog ukusa, i kriterijumom dostupnosti selektovanu):

Bart, Roland: *Elementi semiologije*. [U knjizi] *Književnost Mitologija Semiologija*. Nolit, Beograd, 1971 313—394 prevod sa fran.: Barthes, Roland: *Éléments de sémiologie*. Seuil, Paris, 1964.).

Bense, Max: *Semiotik. Allgemeine Theorie der Zeichen*. Agis-Verlag, Baden-Baden, 1967

Benveniste, Emil: *Problemi opšte lingvistike*. Nolit, Beograd, 1975. (prevod sa fran.: Benveniste, Émile: *Problèmes de linguistique générale*. Gallimard, Paris, 1966.).

Benveniste, Émile: *Sémiologie de la langue*. Semiotica, Vol. 1, No 1, 1—12, No 2, 127—135, The Hague, 1969.

Buysens, Eric: *La communication et l'articulation linguistique*. Presses Universitaires de Bruxelles, Brussels, 1967.

Cassirer, Ernst: *The Philosophy of Symbolic Forms. Volume One. Language. (Preface and Introduction by Charles W. Hendel)* Yale University Press, New Haven, 1973.¹⁰ (prevod sa nem.: *Philosophie der symbolischen Formen. I. Die Sprache*. Berlin, 1923.).

Chao, Yuen Ren: *Language and Symbolic Systems*. Cambridge University Press, Cambridge, 1968.

Current Trends in Linguistics. Vol. 12/1. Linguistics and Adjacent Arts and Sciences. (Edited by Thomas A. Sebeok). Mouton, The Hague-Paris, 1974.

Eco, Umberto: *A Theory of Semiotics*. Indiana University Press, Bloomington-London, 1975.

Eco, Umberto: *Kultura. Informacija. Komunikacija*. Nolit, Beograd, 1973. (prevod sa ital.: Eco, Umberto: *La struttura assente. Introduzione alla ricerca semiologica*. Bompiani, Milano, 1968.).

Essays in Semiotics/Essais de sémiotique (Edited by J. Kristeva, J. Rey-Debove, D. J. Umiker). Mouton, The Hague, 1971.

Giro, Pjer: *Semiologija*. Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975. (prevod sa fran.: Guiraud, Pierre: *La sémiologie*. Presses Universitaires de France, Paris, 1971.).

Greimas, Algirdas Julien: *Du sens. Essais sémiotiques*. Editions du Seuil, Paris, 1970.

Hjelmslev, Lois: *Prolegomena to a Theory of Language*. The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1963.

Ivić, Milka: *Pravci u lingvistici*. Državna založba, Ljubljana, 1975.

Jakobson, Roman: *Coup d'oeil sur le développement de la sémiotique*. Research Center for the Language Sciences, Bloomington (u štampi).

Jakobson, Roman: *Main Trends in the Science of Language*. Harper and Row, New York, 1974.

Jakobson Roman: *Selected Writings. II. Word and Language*. Mouton, The Hague-Paris, 1971.

Kurylowicz, Jerzy: *Linguistique et théorie du signe (1949)*. [U knjizi] *Esquisses linguistiques*. Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, Wrocław-Krakow, 1969, 7—15.

Marković, Mihailo: *Dijalektička teorija značenja*. Nolit, Beograd, 1971.²

Mičlžu, Paul: *Le signe linguistique*. Editions Klincksieck, Paris, 1970.

Morris, Carls: *Osnove teorije o značima*. Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975. (prevod sa engl.: Morris, Charles: *Foundations of the Theory of Signs*. The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, 1938.).

Morris, Charles: *Writings on the General Theory of Signs*. Mouton, The Hague, 1971.

Mounin, Georges: *Introduction à la sémiologie*. Les éditions de Minuit, Paris, 1970.

Ogden, C. K. i I. A. Richards: *The Meaning of Meaning. A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. Harcourt, Brace, New York, 1938.

Peirce, Charles S.: *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Harvard University Press, Cambridge, 1965-1966.

Prieto, Luis J.: *Études de linguistique et de sémiologie générales*. Droz, Genève, 1975.

Prieto, Louis J.: *Messages et signaux*. Presses Universitaires de France, Paris, 1966.

Prieto, Luis J.: *La sémiologie*. [U knjizi] Martinet, André: *Le langage*. Editions Gallimard, Paris, 1968, 93—144.

Sebeok Thomas A.: *Contributions to the Doctrine of Signs*. The Peter de Ridder Press, Lisse, 1975.

Sebeok, Thomas A.: *Perspectives in Zoosemantics*. Mouton, The Hague, 1972.

Sebeok, Thomas A.: *Semiotics. A Survey of the State of the Art*. Mouton, The Hague (u štampi).

Sebeok, Thomas A.: *Semiotics*. Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex (u štampi).

Semiotica. Journal of the International Association for Semiotic Studies. Mouton, The Hague, 1969—

Sign-Language-Culture/Signe — langage-culture /Znak-jezik-kultura/Znak-jazyk-kul'tura. Mouton, The Hague-Paris, 1970.

Sosir, Ferdinand de: *Opšta lingvistika*. Nolit, Beograd, 1969. (prevod sa fran.: Saussure, Ferdinand de: *Cours de linguistique générale*. Genève, 1916.).

Stepanov, Ju. S.: *Semiotika*. Nauka, Moskva, 1971

Saf, Adam: *Uvod u semantiku*. Nolit, Beograd, 1965. (prevod sa polj.: Schaff, Adam: *Wstęp do semantyki*. Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa, 1960.).

The Tell-Tale Sign. A survey of Semiotics. (Edited by Thomas A. Sebeok). The Peter de Ridder Press, Lisse, 1975.

Walther, Elisabeth: *Allgemeine Zeichenlehre. Einführung in die Grundlagen der Semiotik*. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1974.

Wörterbuch der Semiotik. (Red. Max Bense-Elisabeth Walther). Kiehnheuer-Witsch, Cologne, 1973.

* * *

V. i serije monografije i zbornika:

Advances in Semiotics. Indiana University Press, Bloomington, 1975—

Approaches to Semiotics. Mouton, The Hague, 1969—

Studies in Semiotics Indiana University Press, Bloomington, 1975—